

поставить дело серьезно и хорошо».

УДК 283.9 (477.51)

М.М. Блакитний

Лист Ольги Ніколовни до Надії Володимирівни

[16, арк. 110]
«6/19 April 1914
My Darling Nadine

(...) В доме все по-прежнему, хотя зала более высушивается, хорошо, что есть ветерок, который высушивает вместе с солнцем. Лестница, бесспорно, некрасива, поразительно узкая и прямой скат, которая нам не понравилась, в Киеве еще хуже тут (...). Сегодня Мих[аил] совершенно правильно заметил, что из буфета нет выхода для сора и дров иначе, как через кухню. Придется пробить маленькую дверь в стойлах и думаю лучше на сторону подъезда. Так это глупо, все не обдуманно Голланд[ским].

Посилання

1. Кадомская М.А. Особняк Ф.А. Терещенко. Киев, ул. Репина, 9. Историческая записка. Машинопис. – 1990. – Архив института «УкрНДПроекстреставрация».
2. Институт рукописів Наукової бібліотеки України ім. Вернадського (ІР НБУВ), ф. І-8151
3. Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. Гол. ред. УРЕ АН УРСР. – К., 1973.
4. Polski slownik geograficzny.-Warszawa. 1880. – Т. 1. – S. 956-957. Переклад Анни Путової.
5. // Киевлянин. – 1875. – № 117. – 2 октября.
6. // Киевское слово. – 1888. – № 352. – 24 марта.
7. // Киевское слово. – 1888. – № 400. – 26 мая.
8. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДАК України), ф. 830, оп. 1, спр. 1034.
9. ЦДАК України, ф. 830, оп. 1, спр. 628.
10. ЦДАК України, ф. 830, оп. 1, спр. 660.
11. Сольський Б.П. Видатний майстер архітектури // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 11. – С. 21-25.
12. ЦДАК України, ф. 830, оп. 1, спр. 230.
13. Ковалинський В. Семья Терещенко. – К., 2003.
14. ЦДАК України, ф. 830, оп. 1, спр. 1275.
15. ЦДАК України, ф. 830, оп. 1, спр. 1274.
16. ЦДАК України, ф. 830, оп. 1, спр. 697.

Мокроусова О.Г., Кадомская М.А. Дворец Терещенко в селе Денеши: история строительства в переписке заказчиков и архитектора

Статья, посвященная малоизвестной истории строительства загородного дворца семьи Терещенко в селе Денеши, раскрывает сложные отношения между архитектором П. Голландским и собственниками имения. Исследование вводит в научный оборот новые архивные (эпистолярные) и иконографические материалы.

Ключевые слова: село Денеши, Терещенко, Павел Голландский, переписка.

Mokrousova O.H., Kadomska M.A. Tereschenko's Palace in the Deneshi village: building history in the correspondence of customers and architect

The article, sanctified to not popular history of building Tereschenko family's out-of-town palace in Deneshi village, exposes difficult relations between an architect P.Hollandskiy and the owners of estate. The research enters the new archived (epistolary) and iconography materials in the scientific turn.

Key words: village Deneshi, Tereschenko, Pavel Hollandskiy, correspondence.

01.04.2011 р.

БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ ПРО РЕДАКТОРІВ ЧАСОПИСІВ «ЧЕРНИГОВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ИЗВЕСТИЯ» ТА «ВЕРА И ЖИЗНЬ»

У статті висвітлені біографічні відомості про редакторів часописів «Черниговские епархиальные известия» і «Вера и жизнь».

Ключові слова: редактор, Чернігівська єпархія, «Черниговские епархиальные известия», «Вера и жизнь».

Важливими джерелами для вивчення історії Чернігівської єпархії XVIII – початку XX ст. є часописи «Черниговские епархиальные известия» (1861-1911) і «Вера и жизнь» (1912-1917), які на своїх сторінках висвітлювали різні аспекти з життя духовництва. Дані публікації і на сьогоднішній час не втратили своєї наукової цінності. Напрямки, тенденції і інформаційну насиченість духовних видань, передусім, визначали редактори єпархиальних видань. Без вивчення життєвого шляху цих людей неможливо об'єктивно дослідити єпархиальні часописи Чернігівської губернії другої половини XIX – початку XX ст., оцінити якісний зміст їх публікацій. У даній статті ми спробуємо зібрати у одне ціле до цього часу розрізнений матеріал про редакторів цих видань, розглянувши їх життя і діяльність.

Стислий матеріал про працівників редакції часопису «Черниговские епархиальные известия» містить праця М. Лисовського. В. Пестряков у своєму нарисі про архієпископа Філарета (Гумілевського) висловив наступну думку про заснування і перші роки існування часопису: «Для Черниговской епархии Филарет большую пользу принес открытием в ней епархиального органа под названием «Черниговские Епархиальные Известия», в котором он был самым видным и деятельным участником» [1].

Одним із безпосередніх дослідників часопису «Черниговские епархиальные известия» був священник Чернігівської єпархії К. Карпинський, який у передмові до складеного ним покажчика статей з історії, археології і етнографії, вміщених у неофіційній частині єпархиального видання за 1861-1905 рр., проаналізував діяльність та склад співробітників його редакції [2, 159-209].

Священник Ф. Жудро у передмові до своєї публікації «Письма архиепископа Казанского Антония к ректору Черниговской семинарии архимандриту Евгению» (1908 р.) подав свою оцінку діяльності ректора Чернігівської духовної семінарії архієпископа Євгенія на посаді редактора часопису, зокрема, він зазначав: «В качестве редактора Черниговских Епархиальных Известий он был правой

рукою преосвященного Филарета в постановке этого органа на надлежащей высоте» [3, 747].

У наш час продовжив упорядковувати статті і матеріали, що друкувалися у неофіційній частині часопису з 1906 по 1917 рр., О. Тарасенко, який у 2003 р. видав бібліографічний покажчик під назвою «Періодичні видання Чернігівської єпархії: «Прибавление к Черниговским епархиальным известиям» (1906-1911), «Вера и жизнь» (1912-1917). У передмові до нього автор навів короткі відомості про специфіку видання часописів, їхню структуру та тематичний зміст публікацій. Дослідник стверджує, що «історію періодичного видання не можливо вивчити без ретельного аналізу публікацій на його сторінках. Саме вони засвідчують ідейне спрямування журналу, характеризують редакційну колегію тощо». [4, 3-5].

У статті О. Гейди «Черниговские епархиальные известия»: історія створення та діяльність (1861-1911 рр.)», що опублікована у 2007 р., вперше була зроблена спроба систематизувати увесь наявний матеріал про діяльність редакції і критично проаналізована тематика статей. Діяльність редакційної колегії часопису дослідниця розподілила на шість основних етапів. В основу даного поділу було покладено декілька критеріїв: видавець часопису, склад редакції у окремі роки, обсяг і технічна база видання та інформативність статей неофіційної частини [5, 49-59].

Філарет (Гумілевський) – засновник і головний редактор часопису «Черниговские епархиальные известия». Здійснював загальний контроль над його виданням з 1861 по 1866 рр. Життєвий і творчий шлях чернігівського архієпископа на даний час достатньо вивчені, тому, на нашу думку, не потребує додаткового розгляду [6].

Рклицький Іоан Леонтійович працював редактором єпархіального часопису з 1861 по 1862 рр. Також у даний період виступав цензором офіційної частини цього ж видання [7, 1-2]. Народився у м.Стародуб, Чернігівської губернії, в родині протоієрея Л. Рклицького. У 1825 р. поступив до Київської духовної академії. Пропрацювавши чотири роки у Київській академії на посаді викладача грецької мови, повернувся до Стародуба. З 1842 р. І. Рклицький – священик Вознесенської церкви м.Стародуба, працює також у Стародубському духовному правлінні. Був цензором проповідей духівництва цього ж міста, благочинним. У 1859 р. чернігівський архієпископ Філарет перевів І. Рклицького до Чернігова. Тут він обіймав посади протоієрея кафедрального Спасо-Преображенського собору, члена Чернігівської духовної консисторії, цензора проповідей духівництва, благочинного, екзаменатора, був членом попечительства про бідних духовного звання, Чернігівського губернського статистичного комітету та комітету суспільного

«здравиця». 14 березня 1860 р. був нагороджений орденом св. Анни 3-го ступеня [8, арк. 62, 302]. Мав 8 дітей. Дружина, Любовь Петрівна, утримувала у Чернігові «пенсіон благородних девиц». Помер 4 серпня 1862 р. на 57-му році життя. Був похований 6 серпня 1862 р. на території Єлецького монастиря. Церемонію поховання провів чернігівський архієпископ Філарет (Гумілевський). [9].

Архіандрит Євгеній (Микола Шерешілов) – редактор обох частин часопису з 1862 р. до 1866 р. (неофіційної – з 1866 до 1869 рр.) Цензор неофіційної частини з 1861 до 1869 рр. [10] Народився 13 квітня 1826 р. у Ніжині, де його батько був соборним дияконом. Закінчив Київську духовну семінарію і Київську духовну академію (останню – у 1853 р.). 5 червня 1853 р. прийняв постриг. У 1855 р. отримав ступінь кандидата богослів'я. У 1858 р. призначений інспектором Ярославської духовної семінарії. 6 травня 1861 р. на прохання чернігівського архієпископа Філарета ректором Чернігівської духовної семінарії було призначено інспектора Ярославської семінарії, соборного ієромонаха Євгенія, з возведенням у сан архіандрита з призначенням його настоятелем Ніжинського монастиря [11, 8]. Був «правою рукою» Філарета (Гумілевського) у випуску «Черниговских епархиальных известий». У 1863 р. архіандрит Євгеній був нагороджений орденом св. Анни 2-го ступеня [12, 213]. У 1868 р. до цього ж ордену була додана імператорська корона [13, 425]. 10 січня 1869 р. ректор Чернігівської семінарії, архіандрит Євгеній був призначений на аналогічну посаду до Литовської семінарії [14, 121-122]. Помер 23 березня 1897 р. [15, 348-349].

Колосов Олексій – редактор часопису з 1869 по 1873 рр. У жовтні 1869 р. указом Св. Синоду на посаду ректора Чернігівської духовної семінарії було призначено протоієрея домової церкви Київського генерал-губернатора, магістра О. Колосова, який водночас отримав місце редактора «епархиальных известий» [16, 681]. На початку 1873 р. О. Колосова було звільнено з посади ректора [17, 227].

Білоусович Лев Дмитрович виконував обов'язки редактора єпархіального видання наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. XIX ст. 10 липня 1868 р. Л. Білоусович як викладач Чернігівської духовної семінарії, магістр, професор був призначений її інспектором [18, 620]. Виконував обов'язки ректора Чернігівської семінарії у 1869 р. Обирався членом приходського попечительства при Вознесенській церкві м. Чернігова [19, 108-110]. 1 червня 1877 р. Л. Білоусович, за власним бажанням, звільнився з посади інспектора Чернігівської семінарії [20, 503]. Був нагороджений орденом св. Анни 3-го ступеня (1864 р.) [21, 40]. Займався дослідженням церковної старовини Чернігівщини. Зокрема, на сторінках єпархіального видання були опубліковані кілька

його нарисів з історії Чернігівської семінарії [22], про Ніжинський Благовіщенський монастир [23]. Він опублікував грамоту чернігівського єпископа І. Жураковського [24, 786-788].

Розов Василь Михайлович – редактор часопису з 1873 по 1877 рр. Народився у 1829 р. в Пензенській губернії у сім'ї диякона. У травні 1873 р. на посаду ректора Чернігівської духовної семінарії було обрано вчителя Пензенської семінарії, священника і магістра В. Розова [25, 227], ректором якої він пропрацював до 1883 р. Мав орден св. Анни 2-го ступеня (1878 р.) [26, 6-11]. Був ключарем Софіївського кафедрального собору у Києві. Помер 30 грудня 1890 р. Похований 2 січня 1891 р. на Щекавицькому кладовищі у Києві [27, 85-86].

Вошинін Микола Михайлович – редактор офіційної частини з 1878 по 1883 рр. У травні 1872 р. гайсинський повітовий суддя, надвірний радник М. Вошинін був призначений секретарем Чернігівської духовної консисторії [28, 331]. Своім розпорядженням від 25 жовтня 1877 р. чернігівський єпископ Серапіон доручив редагування статей офіційної частини «Черниговских епархиальных известий» (з 1878 р.) саме секретарю Чернігівської духовної консисторії М. Вошиніну [29, 6-11]. 28 травня 1879 р. М. Вошинін, маючи чин колежського радника, був нагороджений орденом св. Анни 2-го ступеня [30, 467]. 28 лютого 1883 р. М. Вошинін перейшов на роботу до Міністерства внутрішніх справ [31, 178].

Пучковський Єфимій Максимови – редактор офіційної частини з 1866 по 1869 рр. Цензор часопису з 1869 р. [32]. Народився у м. Стародуб, в родині священника. Навчався у Новгород-Сіверському духовному училищі, закінчив Чернігівську духовну семінарію (1853 р.) і Київську духовну академію (1857 р.). 8 листопада 1857 р. призначений до Воронізької духовної семінарії на посаду економа і бібліотекаря. За власним клопотанням, 27 лютого 1861 р., був переведений наставником до Чернігівської духовної семінарії, де викладав різні навчальні предмети до 1870 р. (зокрема, з 1869 р. – латинську мову). 8 листопада 1862 р. Є. Пучковський, будучи професором Чернігівської семінарії, був посвячений архієпископом Філаретом у сан священника Воздвиженської церкви м. Чернігова [33, 381-382]. 5 листопада 1863 р. він призначений до кафедрального Спасо-Преображенського собору, 6 січня 1864 р. отримав сан протоієрея. З кінця 1862 р. до 16 вересня 1869 р. – член Чернігівської духовної консисторії. Також був членом правління і інспектором Чернігівської духовної семінарії, Чернігівського губерньського статистичного комітету, Чернігівської училищної ради, попечительства про бідних духовного звання, емеритального комітету, екзамінатором. З 11 лютого 1863 р. до 1882 р. – цензор проповідей духівництва м. Чернігова. Голова комісії по Чернігівському свічковому заводу у 1872 р. Був

нагороджений орденом св. Анни 3-го (1875 р.) і 2-го ступенів (1878 р.), [34, 307] орденом св. Володимира 3-го ступеня (1875 р.) [35, 339]. У серпні 1879 р. протоієрей Є. Пучковський з'їздом духівництва Чернігівської єпархії був обраний доглядачем Чернігівського єпархіального училища [36, 482]. Помер 23 січня 1883 р. на 53-му році життя. Був похований у притворі Спасо-Преображенського собору. Мав дружину (Марія Григорівна) і п'ятьох дітей [37].

Кибальчич Іоан Іоанович – редактор неофіційної частини з 1878 по 1883 рр. Народився 1836 р. у м. Мглин, Чернігівської губернії, в родині священника. Походив з дворян. Закінчив Чернігівську духовну семінарію (у 1859 р.). 9 жовтня 1860 р. був посвячений чернігівським архієпископом Філаретом (Гумілевським) у сан священника і направлений до с. Щаснівка, Козелецького повіту. Тут І. Кибальчич служив у місцевій Покровській церкві, був наставником і законоучителем сільського училища та головою приходського попечительства. 18 лютого 1870 р. призначений до Катерино-Покровської церкви м. Чернігова. Сім років викладав латинську мову у Чернігівському духовному училищі. 30 жовтня 1871 р. священник був затверджений на посаді кандидата у члени правління Чернігівської духовної семінарії [38, 675-676]. 12 жовтня 1877 р. призначений священником до кафедрального Спасо-Преображенського собору, через деякий час був затверджений Св. Синодом членом Чернігівської духовної консисторії (жовтень 1877 р.) [39, 689-690]. Був членом комітету Чернігівського єпархіального свічкового заводу (з 1872 р.) (і його скарбником), відділу Православного місіонерського товариства, Церковного археологічного товариства при Київській духовній академії та комітету будівництва для створення архіву при Чернігівській духовній консисторії. Мав наступні нагороди: знак червоного хреста, золотий наперсний хрест. Помер 24 грудня 1883 р. на 48-му році життя. 26 грудня 1883 р. був похований біля Борисо-Глібського собору [40, 56-62]. На сторінках єпархіального видання опублікував 30 проповідей і більше сотні своїх статей про скарб давньоруських гривень, віднайдених у Чернігові [41, 301-308], знахідку біля Борисо-Глібського собору [42, 241-246], дарунок імператора Петра I Чернігівському полку [43, 577-580], чудодійну чернігівську Єлецьку ікону Божої Матері [44, 169-178], стародавні дзвони, знайдені у Чернігові (1881 р.) [45, 734-739]. Мав дружину (Агріпина Васильівна) і сімох дітей [46, 34-36].

Буримов Іоан Іванович здійснював загальний нагляд за виданням часопису з 1878 р. Редактор офіційної частини з 1883 по 1893 рр. [47, 250]. Народився у с. Кам'янка Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії, в родині сільського диякона. У липні 1857 р. закінчив Чернігівську

духовну семінарію, після чого пропрацював три роки сільським вчителем у с. Козел Чернігівського повіту. 1 серпня 1859 р. чернігівський архієпископом Філарет висвятив І. Буримова у сан священника церкви Різдва-Богородиці с. Горбове Чернігівського повіту. 15 січня 1866 р. був переведений до Воскресенської церкви м. Чернігова. 28 лютого 1871 р. призначений штатним членом Чернігівської духовної консисторії [48, 275]. 3 21 липня 1871 р. – ключар Кафедрального собору [49, 572]. У березні 1884 р. отримав сан протоієрея [50, 172]. 3 27 листопада 1887 р. він – настоятель Миколаївської церкви м. Чернігова [51, 796]. У різні роки був також учителем географії і історії, членом ради Чернігівського єпархіального жіночого училища, правління Чернігівської духовної семінарії (призначений у 1869 р.), духовної консисторії [52]. Мав наступні нагороди: ордени св. Анни 3-го (1879 р.) і 2-го ступенів (1888 р.), св. Володимира 4-го ступеня [53]. Помер 2 серпня 1900 року на 64-му році життя [54, 472-474]. Дружина – Ксенія Івановна (померла 8 листопада 1911 р.) [55].

Марков Микола Петрович – редактор неофіційної частини з 1884 до 1890 рр. Син священника, народився у Курській губернії. Закінчив Курське духовне училище, Курську духовну семінарію і Київську духовну академію. 27 вересня 1861 р. був призначений викладачем по кафедрі церковної історії, канонічного права і літургії до Воронізької духовної семінарії. Викладав також цивільну, загальну і російську історію у Воронізькій жіночій гімназії. У 1866 р. був переведений до Воронізької військової гімназії, де викладав російську мову. З 1869 р. знову працює у семінарії на посаді викладача філософських наук і педагогіки (одночасно викладав і у вище згаданих освітніх закладах). У 1874 р. воронізьким вікарієм Веніаміном (згодом чернігівський архієрей) був посвячений у сан священника. 1881 року отримав сан протоієрея. З 1882 р. – ректор Чернігівської духовної семінарії (викладав богослів'я). Прибув до Чернігова тільки у березні 1883 р. Перший голова Чернігівського єпархіального братства св. Михайла, князя Чернігівського. Викладав історію у Чернігівському єпархіальному жіночому училищі. Займався науковою діяльністю, зокрема, написав нарис про Спасо-Преображенський собор Чернігова і статтю про Слезький монастир [56, 151-155]. 29 липня 1892 р., вже як бувший ректор Чернігівської семінарії, протоієрей М. Марков поїхав до Москви, оскільки був призначений пресвітером Московського Благовіщенського собору [57, 666-667]. Помер 15 жовтня 1895 р. Був благочиним московських придворних соборів і церков, духівником великого князя Сергія Олександровича та великої княгині Єлизавети Федорівни [58, 707-718].

Платонов Іоан Автомонович з 1890 по 1893 рр.

працював редактором неофіційної частини часопису. З 1889 р. – протоієрей Чернігівського кафедрального собору. 1 березня 1890 р. кафедральний протоієрей І. Платонов призначений штатним членом Чернігівської духовної консисторії [59, 205]. У 1900 р. переведений до м. Пенза. Написав і оприлюднив наступні свої розвідки з церковної минувшини Чернігівщини: загальний нарис з історії Чернігівської єпархії [60], про святих князя Михайла і боярина Федіра, Новодворську ікону Каменського жіночого монастиря і власне обитель, архієпископа Ф. Углицького, чернігівського єпископа Веніаміна, чернігівські кафедральні собори [61, арк. 1-2].

Лебедєв Іван – головний редактор обох частин часопису з 1894 по 1911 р., редактор окремого відділу часопису «Вера и жизнь» з 1912 р. Закінчив Санкт-Петербурзьку духовну семінарію і Санкт-Петербурзьку духовну академію. З 8 грудня 1877 р. працював викладачем літургії, гомілетики і практичних настанов для пастирів у Чернігівській духовній семінарії. Статський радник. З 1890 р. – член єпархіального братства св. Михайла, князя Чернігівського (потім – член ради братства). Мав наступні нагороди: ордени св. Анни 3-го ступеня, св. Станіслава 3-го (1887 р.) і 2-го ступенів, св. Володимира 4-го ступеня (1909 р.) [62]. Написав статтю про канонізацію Ф. Углицького [63, 588-613], некролог протоієрея К. Рознатовського [64, 796-808].

Савинський Сергій Васильович – головний редактор часопису «Вера и жизнь» з 1912 по 1917 рр. У квітні 1907 р. як викладач Чернігівської духовної семінарії отримав звання надвірного радника [65, 269], у жовтні 1910 р. – звання колезького радника [66, 875-876]. Був нагороджений орденом св. Анни 3-го ступеня (1912 р.) і св. Станіслава 2-го ступеня (1913 р.) [67]. Написав статтю про чернігівського єпископа Василя [68, 5-20]. Дружина – Ольга Калістратівна Савицька. Син – Ігор [69].

Бугославський Петро Іванович – редактор окремого відділу часопису «Вера и жизнь» з 1912 р. У грудні 1900 р. П. Бугославський, як кандидат Московської духовної академії, був призначений викладачем Чернігівського єпархіального жіночого училища [70, 719]. У березні 1909 р. отримав звання колезького радника [71, 219]. На початку 1914 р. П. Бугославського призначили другим викладачем кафедри філософії і дидактики у Чернігівській духовній семінарії [72, 103-107]. З лютого 1916 р., будучи статським радником, отримав орден св. Анни 3-го ступеня [73, 165]. Написав статтю про чернігівського архієпископа А. Стаховського [74]. Дружина – Олександра Феофанівна. Доньки – Олена, Марія і Людмила [75].

Дроздов Володимир Геннадійович – редактор окремого відділу часопису «Вера и жизнь» з 1912 р. У жовтні 1902 р., працюючи викладачем Чернігівської духовної семінарії, отримав звання

колезького асесора [76, 813]. У березні 1910 р. підвищений до надвірного радника [77, 209], згодом – до колезького радника. Мав ордени св. Станіслава 3-го ступеня (1912 р.) і св. Анни 3-го ступеня (1913 р.) [78]. Був членом ради єпархіального братства св. Михайла, князя Чернігівського. Написав статтю про архієпископа І. Максимовича як засновника Чернігівської семінарії [79, 82-101], описав церемонію поховання чернігівського єпископа Антонія [80, 293-308], опібликував невеликий нарис про Чернігівське єпархіальне сховище старожитностей [81]. Мав дружину Олександру Макаріївну Смелницьку (донька протоієрея) і сина Бориса [82].

Львов Іван П. – редактор окремого відділу часопису «Вера и жизнь» з 1912 р. У 1904 р. кандидат Казанської духовної академії І. Львов був призначений на посаду викладача психології до Чернігівської семінарії [83, 876]. Колезький радник. Мав ордени св. Станіслава 3-го ступеня (1910 р.) і св. Анни 3-го ступеня (1913 р.) [84].

Таким чином, у даній статті була зроблена спроба узагальнення розрізної інформації про життя і діяльність редакторів часописів «Черниговские епархиальные известия» та «Вера и жизнь». Зокрема, були оприлюднені нові архівні дані про цих людей, які до цього часу були невідомі. Водночас, стаття не претендує на повне висвітлення даної проблеми через брак джерел.

Посилання

1. Русская периодическая печать 1703-1894 гг. Составил и издал Н. Лисовский. Вып. I-V. – Спб.: Книжный магазин А.Ф. Циндерлинг, 1895; Пестряков В. Высокопреосвященный Филарет (Гумилевский), архиепископ Черниговский // Черниговские епархиальные известия (далі – ЧЕИ). – 1901. – № 16. – Часть неофициальная. – С. 567.
2. Карпинский К. Указатель статей по археологии, истории и этнографии, помещенных в «Черниговских епархиальных известиях» за 1861-1905 годы // Труды Черниговской губернской архивной комиссии. – Чернігів, 1905. – Вып. 6.
3. Жудро Ф. Письма архиепископа Казанского Антония к ректору Черниговской семинарии архимандриту Евгению // ЧЕИ. – 1908. – № 19. – Часть неофициальная.
4. Періодичні видання Чернігівської єпархії: «Прибавление к Черниговским епархиальным известиям» (1906-1911), «Вера и Жизнь» (1912-1917): Библиогр. покажч. / Упоряд. О.Ф. Тарасенко. – Чернігів, 2003.
5. Гейда О. «Черниговские епархиальные известия»: історія створення та діяльність (1861 – 1911 рр.) // Сівєрянський літопис. – 2007. – № 2.
6. Листовский И. Филарет, архиепископ Черниговский // ЧЕИ. – 1892. – № 7-8. – Часть неофициальная. – С. 242-257; № 11. – Часть неофициальная. – С. 439-455; Пестряков В. Высокопреосвященный Филарет (Гумилевский), архиепископ Черниговский // ЧЕИ. – 1901. – № 14. – Часть неофициальная. – С. 485-496; № 15. – Часть неофициальная. – С. 515-525; № 16. – Часть неофициальная. – С. 566-574; Магнитский В. Высокопреосвященный Филарет, архиепископ Черниговский как церковный историк // Вера и жизнь. – 1916. – № 21-22. – Часть неофициальная. – С. 50-64.
7. От редакции // ЧЕИ. – 1878. – № 1. – Часть

неофициальная.

8. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. 679, оп. 2, спр. 4909, арк. 62, 302.

9. ДАЧО, ф. 679, оп. 2, спр. 4947, арк. 24; Зарчинский. Некролог протоієрея И. Рклицкого // ЧЕИ. – 1862. – 1 сентября. – Часть неофициальная. – С. 542-545; Чернигов // ЧЕИ. – 1862. – 15 мая. – Часть неофициальная. – С. 332-333.

10. Состав редакции Черниговских епархиальных известий // ЧЕИ. – 1866. – № 19. – Часть официальная. – С. 342-344; От редакции // ЧЕИ. – 1878. – № 1. – Часть неофициальная. – С. 1-2.

11. Высочайшие повеления и распоряжения Святейшего Синода // ЧЕИ. – 1861. – № 1. – Часть официальная.

12. Высочайшие повеления и распоряжения Святейшего правительствующего Синода // ЧЕИ. – 1863. – № 21. – Часть официальная.

13. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1868. – № 10. – Часть официальная.

14. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1869. – № 4. – Часть официальная.

15. Преосвященный Евгений // ЧЕИ. – 1897. – № 9. – Часть неофициальная.

16. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1869. – № 23. – Часть официальная.

17. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1873. – № 12. – Часть официальная.

18. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1868. – № 15. – Часть официальная.

19. Распоряжения епархиального начальства // ЧЕИ. – 1869. – № 2. – Часть официальная.

20. Разные известия по епархии // ЧЕИ. – 1877. – № 14. – Часть официальная.

21. Высочайшие повеления и распоряжения Святейшего правительствующего Синода // ЧЕИ. – 1864. – № 4. – Часть официальная.

22. Белоусович Л. Для истории Черниговской семинарии // ЧЕИ. – 1866. – 1 ноября. – Часть неофициальная. – С. 677-697; 15 ноября. – Часть неофициальная. – С. 723-737; 1 декабря. – Часть неофициальная. – С. 755-775; Його ж. Из семинарской старины // ЧЕИ. – 1867. – 15 января. – Часть неофициальная. – С. 81-83. Його ж. Список префектов, ректоров и инспекторов Черниговской семинарии со времени основания ее до настоящего времени // ЧЕИ. – 1867. – 15 июня. – Часть неофициальная. – С. 437-443.

23. Його ж. Нежинский Благовещенский второклассный монастырь, называемый «Назарет Пресвятой Богородицы» // ЧЕИ. – 1867. – 1 октября. – Часть неофициальная. – С. 617-627; 15 октября. – Часть неофициальная. – С. 654-665; 1 ноября. – Часть неофициальная. – С. 691 – 697; Його ж. Архимандрит Виктор, настоятель Нежинского Благовещенского монастыря // ЧЕИ. – 1867. – 15 марта. – Часть неофициальная. – С. 229-242; 1 апреля. – Часть неофициальная. – С. 269-283.

24. Його ж. Окружная грамота епископа Черниговского Иродиона Жураковского о сборе с церквей Черниговской епархии денег на содержание учеников семинарии // ЧЕИ. – 1866. – 1 декабря. – Часть неофициальная.

25. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1873. – № 12. – Часть официальная.

26. Распоряжения епархиального начальства // ЧЕИ. – 1878. – № 1. – Часть официальная.

27. Протоієрей Василий Михайлович Розов // ЧЕИ. – 1891. – № 2. – Часть неофициальная.

28. Распоряжения епархиального начальства // ЧЕИ. – 1872. – № 14. – Часть официальная.

29. Распоряжения епархиального начальства // ЧЕИ. – 1878. – № 1. – Часть официальная.

30. Разные известия по епархии // ЧЕИ. – 1879. – № 34-35. – Часть официальная.

31. Разные известия // ЧЕИ. – 1883. – № 7. – Часть официальная.
32. Состав редакции Черниговских епархиальных известий // ЧЕИ. – 1866. – № 19. – Часть официальная. – С. 342-344; Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1869. – № 4. – Часть официальная. – С. 125.
33. Распоряжения епархиального начальства // ЧЕИ. – 1862. – № 37. – Часть официальная.
34. Высочайшие награды // ЧЕИ. – 1878. – № 20. – Часть официальная.
35. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1875. – № 17. – Часть официальная.
36. Разные известия по епархии // ЧЕИ. – 1879. – № 36. – Часть официальная.
37. Некролог // ЧЕИ. – 1883. – № 4. – Часть неофициальная. – С. 177-181; ДАЧО, ф. 679, оп. 2, спр. 4947, арк. 6-8; ф. 679, оп. 4, спр. 1547, арк. 1-3.
38. Распоряжения епархиального начальства // ЧЕИ. – 1871. – № 24. – Часть официальная.
39. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1877. – № 21. – Часть официальная.
40. Стефановский Т. Некрологи // ЧЕИ. – 1884. – № 2. – Часть неофициальная.
41. Кибальнич И. Археологическая находка // ЧЕИ. – 1878. – № 25. – Часть неофициальная.
42. Його ж. Новая археологическая находка в Чернигове // ЧЕИ. – 1883. – № 5. – Часть неофициальная.
43. Його ж. Один из подарков Петра Великого, пожалованных Черниговскому полку, за взятие Азова 1696 года // ЧЕИ. – 1883. – № 10. – Часть неофициальная.
44. Його ж. Чудотворная икона Богородицы Елецкая Черниговская // ЧЕИ. – 1878. – № 11. – Часть неофициальная.
45. Його ж. Черниговская старина // ЧЕИ. – 1881. – № 41. – Часть неофициальная.
46. ДАЧО, ф. 679, оп. 2, спр. 4947, арк. 34-36.
47. Разные известия // ЧЕИ. – 1883. – № 8. – Часть официальная.
48. Распоряжения епархиального начальства // ЧЕИ. – 1871. – № 11. – Часть официальная.
49. Разные известия // ЧЕИ. – 1877. – № 16. – Часть официальная.
50. Распоряжения высшего правительства // ЧЕИ. – 1884. – № 8. – Часть официальная.
51. Разные известия // ЧЕИ. – 1887. – № 23. – Часть официальная.
52. Разные объявления по епархии // ЧЕИ. – 1877. – № 1. – Часть официальная. – С. 31 – 41; Распоряжение епархиального начальства // ЧЕИ. – 1869. – № 7. – Часть официальная. – С. 226.
53. Высочайшая награда // ЧЕИ. – 1879. – № 24. – Часть официальная. – С. 345; Высочайшие награды // ЧЕИ. – 1888. – № 10. – Часть официальная. – С. 408.
54. Протоиерей отец Иоанн Буримов // ЧЕИ. – 1900. – № 16. – Часть неофициальная.
55. ДАЧО, ф. 679, оп. 2, спр. 4947, арк. 15-16; ф. 679, оп. 10, спр. 1457, арк. 236-237.
56. Марков Н. О Черниговском Елецком монастыре // ЧЕИ. – 1893. – № 4. – Часть неофициальная.
57. Из местной церковной жизни // ЧЕИ. – 1892. – № 15. – Часть неофициальная.
58. Некролог. Протоиерей Николай Петрович Марков // ЧЕИ. – 1895. – № 22. – Часть неофициальная.
59. Разные известия // ЧЕИ. – 1890. – № 7. – Часть официальная.
60. Черниговской епархии в ее прошлой церковно-исторической жизни // ЧЕИ. – 1892. – № 13. – Часть неофициальная. – С. 567-581; № 14. – Часть неофициальная. – С. 587-610; № 15. – Часть неофициальная. – С. 641-653.
61. Институт рукопису Национальної бібліотеки імені В.Вернадського, ф. 175, спр. 1895, арк. 1-2.
62. Высочайшие награды // ЧЕИ. – 1887. – № 15. – Часть официальная. – С. 665; Список лиц, служащих в Черниговской духовной семинарии за 1899 год // ЧЕИ. – 1899. – № 17. – Часть официальная. – С. 1 – 7; Епархиальные известия // ЧЕИ. – 1909. – № 11. – Часть официальная. – С. 357.
63. Лебедев И. Торжество открытия и прославления мощей Святителя Феодосия Углицкого, архиепископа Черниговского, Чудотворца // ЧЕИ. – 1896. – № 18. – Часть неофициальная.
64. Його ж. Протоиерей Константин Николаевич Рознатовский // ЧЕИ. – 1908. – № 20. – Часть неофициальная.
65. Епархиальные известия // ЧЕИ. – 1907. – № 12. – Часть официальная.
66. Епархиальные известия // ЧЕИ. – 1910. – № 23. – Часть официальная.
67. Епархиальные известия // Вера и жизнь. – 1912. – № 10. – Часть официальная. – С. 284; Высочайшие награды // Вера и жизнь. – 1914. – № 10. – Часть официальная. – С. 274.
68. Савинский С. Четверть века на служении Церкви, Царю и Отечеству // Вера и жизнь. – 1913. – № 18. – Часть неофициальная.
69. ДАЧО, ф. 679, оп. 10, спр. 1335, арк. 117-118; ф. 679, оп. 10, спр. 1457, арк. 108-109.
70. Местные известия // ЧЕИ. – 1900. – № 24. – Часть неофициальная.
71. Епархиальные известия // ЧЕИ. – 1909. – № 7. – Часть официальная.
72. Хроника местной жизни. Перемены в составе семинарской корпорации // Вера и жизнь. – 1914. – № 4. – Часть неофициальная.
73. Епархиальные известия // Вера и жизнь. – 1916. – № 7 – 8. – Часть официальная.
74. Бугославский П. Антоний Стаховский, архиепископ Черниговский и первые годы Черниговской семинарии // Вера и жизнь. – 1913. – № 21. – Часть неофициальная. – С. 37-47; № 22. – Часть неофициальная. – С. 41-54; № 23. – Часть неофициальная. – С. 28-41.
75. ДАЧО, ф. 679, оп. 10, спр. 1033, арк. 283-284; ф. 679, оп. 10, спр. 1335, арк. 86; ф. 679, оп. 10, спр. 1645, арк. 38.
76. Епархиальные известия // ЧЕИ. – 1909. – № 23. – Часть официальная.
77. Епархиальные известия // ЧЕИ. – 1910. – № 9. – Часть официальная.
78. Епархиальные известия // Вера и жизнь. – 1912. – № 10. – Часть официальная. – С. 284; Высочайшие награды // Вера и жизнь. – 1914. – № 10. – Часть официальная. – С. 274.
79. Дроздов В. Иоанн Максимович – основатель Черниговской семинарии // Вера и жизнь. – 1916. – № 9 – 10. – Часть неофициальная.
80. Його ж. Преосвященнейший Антоний, епископ Черниговский и Нежинский. Последние дни его жизни, кончина и погребение // ЧЕИ. – 1911. – № 10. – Часть неофициальная.
81. Його ж. Учреждение Черниговского епархиального древлехранилища // ЧЕИ. – 1908. – № 14. – Часть неофициальная. – С. 510-518; № 15. – Часть неофициальная. – С. 577-598.
82. ДАЧО, ф. 679, оп. 10, спр. 1249, арк. 217 – 218; ф. 679, оп. 10, спр. 1492, арк. 287-288.
83. Местные известия // ЧЕИ. – 1904. – № 24. – Часть официальная.
84. Епархиальные известия // ЧЕИ. – 1910. – № 10. – Часть официальная. – С. 222; Высочайшие награды // Вера и жизнь. – 1914. – № 10. – Часть официальная. – С. 274.

Блакитний М.М. Біографічні матеріали о редакторах журналів «Чернігівські епархіальні новини» і «Вера і життя»

В статті представлені біографічні свідчення о редакторах журналів «Чернігівські епархіальні новини»

и «Вера и жизнь».

Ключевые слова: редактор, Черниговская епархия, «Черниговские епархиальные известия», «Вера и жизнь».

Blakytyni M.M. Biographical material about the editors of the journals «Chernigov diocesan news» and «Faith and Life»

The article presents biographical information about the journal editors of the «Chernihiv diocesan news» and «Faith and Life».

Key words: Editor, Chernigov diocese, «Chernigov diocesan news», «Faith and Life».

23.03.2011 р.

УДК 9.82.39

Л.Г. Рева

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПАВЛА МИКОЛАЙОВИЧА ПОПОВА – ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ, ФОЛЬКЛОРИСТА, КНИГОЗНАВЦЯ, БІБЛОГРАФА

В статті робиться спроба простежити життєвий і творчий шлях П. Попова – літературознавця, фольклориста, книгознавця, бібліографа. Український учений зробив помітний внесок в українську культуру на перетині XIX – XX ст. Не оминув він і згубного впливу марксистсько-ленінської ідеології, розвінчуючи «націоналістичні» концепції М. Грушевського в питаннях літературознавства і фольклористики. Автор робить спробу об'єктивно оцінити постать П. Попова на тлі світового літературного процесу.

Ключові слова: П. Попов, літературні пам'ятки, літературознавство, бібліографія, книгознавство.

Українська культура, літературознавство переживають сьогодні ідеологічні та естетичні трансформаційні процеси, тому актуальним у цьому контексті є звернення до творчості Павла Миколайовича Попова – літературознавця, фольклориста, книгознавця, бібліографа, який прагнув на сучасному рівні розкрити невичерпні можливості філософського осмислення минулого, значення і досвід якого зафіксовані в рідкісних пам'ятках. На практиці учений показав, що давня література залишається для наступних поколінь вічно живою спадщиною, і до неї потрібен лише історичний підхід. У науковій діяльності П. Попов не обмежувався відкриттям інкунабулів та інших рідкісних раритетів, а й заглиблювався в долі канонізованих класиків – Г. Сковороди, Т. Шевченка, привідкриваючи завісу над окремими невідомими сторінками їх життя та творчого шляху. На жаль, в нашому літературознавстві після смерті ученого, як нам здається, не з'явилося жодної публікації про нього.

Українське літературознавство у кінці XIX – на початку XX ст. розвивалось у досить складних соціально-економічних і політичних умовах.

Передові діячі літературознавства цього періоду М.І. Петров, М.Ф. Сумцов, В.М. Перетц, ставши першими академіками новоствореної у 1918 р. Академії наук України, та ряд інших учених активно включились у дослідження літературних раритетів. Великий внесок у висвітлення давнього українського письменства зробили видатні учені-філологи О.І. Білецький, Л.А. Булаховський, М.К. Гудзій, С.І. Маслов, П.М. Попов.

Павло Миколайович Попов – непересічна постать в українській літературі – народився на перетині XIX – XX ст. 29(16) липня 1890 р. в с. Миколаївці, нині Сумської обл. За півстоліття невтомної діяльності він написав і опублікував понад 200 наукових праць – монографій, учбових посібників і теоретичних статей, присвячених різноманітним питанням історії української літератури, фольклористики, мовознавства, мистецтвознавства, бібліології та бібліографії.

1916 року учений закінчив Київський університет. З 1920 р. він – на науковій роботі в системі Академії наук України. З червня 1923 р. П.М. Попов працював старшим науковим співробітником АН України, а також завідував відділом писемності і друку Лаврського музею та Портретною галереєю Київського державного культурно-історичного заповідника. У відділі писемності і друку, створеному як основі для майбутнього Українського республіканського музею книги, за його ініціативою було зібрано близько 24000 цінних експонатів з історії рукописної та друкованої книги, графіки (особливо – гравюри), книжково-видавничої справи в Україні.

У 1929 р. П.М. Попов був обраний завідувачем відділу рукописів Державної публічної бібліотеки УРСР (нині – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського). Тут він працював до 1934 р., докорінно реорганізуючи відділ, згрупувавши в окремий підрозділ величезну кількість цінних рукописних пам'яток, починаючи від ассировавілонських клинописних глиняних таблиць, що виникли понад 5 тис. років тому, єгипетських папірусів, старогрецьких палімпсестів IV-V ст. н. е., пергаментних «Київських глаголичних листків» IX-X ст. н. е. – найдавнішої рукописної пам'ятки всього слов'янства, закінчуючи рукописами сучасних йому учених і письменників – разом до 250 тис. одиниць зберігання.

22 лютого 1939 р. П.М. Попова було обрано членом-кореспондентом АН УРСР, а 15 липня цього ж року – членом Спілки радянських письменників.

Під час Другої світової війни П.М. Попов евакуювався до Уфи, де він не припиняв своєї активної наукової діяльності, видавши збірник «Українці в Башкирії» (фольклор, побут, мова).

П.М. Попов одним із перших почав вивчати *graffiti* – написи на стінах Києво-Софійського